Tashkent Irrigatsiya va qishlok xo'jaligini mexanizatsiyalash instituti Milliy tadqiqot universtiteti

"Iqtisodiyot" Fakultet

"Iqtisodiyot" Yonalishi

Muallifi:Amanov Palvan

Ilmiy Rahbar: Shakirova Nigora Axralovna

Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti milliy tadqiqotlar universiteti Buxgalteriya hisobi va audit kafedrasi PhD, dotsenti

Elektron pochta: shakirova0130@gmail.com

Orcid: 0009-0006-5025-4764

Mavzu: Makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, hududiy rivojlanish, urbanizatsiya va barqaror infratuzilmani rivojlantirish yo'nalishlari.

Annotatsiya. Ushbu ilmiy maqolada O'zbekiston Respublikasida makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, hududlararo ijtimoiy-iqtisodiy tafovutlarni qisqartirish, urbanizatsiya jarayonlarini boshqarish hamda barqaror infratuzilmani rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari statistika fani metodologiyasi asosida tadqiq etilgan. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasining 2021–2026-yillardagi rasmiy ma'lumotlari negizida dinamika qatorlari, tuzilmaviy siljishlar, hududiy variatsiya koeffitsiyenti va korrelyatsion bog'liqlik ko'rsatkichlari hisoblangan. Tadqiqot yakunida «O'zbekiston – 2030» strategiyasi doirasida yashil infratuzilma va muvozanatli urbanizatsiyani ta'minlash bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: *makroiqtisodiy barqarorlik, hududiy rivojlanish, urbanizatsiya darajasi, barqaror infratuzilma, yalpi hududiy mahsulot (YHM), variatsiya koeffitsiyenti, dinamika qatorlari, yashil iqtisodiyot.*

7,6% – 7,8%	**6,0%**	**51,4%**	**68,4%**
Real YAIM yillik o'sish sur'ati (2025–2026-yy.)	Yillik inflyatsiya darajasi (pasayish trendi)	Respublika urbanizatsiya darajasi (2026-yil)	Hududlararo YHM variatsiya koeffitsiyenti

ZAMONAVIY GLOBAL IQTISODIY BEQARORLIK VA IQLIM O'ZGARISHLARI SHAROITIDA MILLIY IQTISODIYOTNING UZOQ MUDDATLI RAQOBATBARDOSHLIGINI TA'MINLASH TO'RTTA O'ZARO UZVIY BOG'LIQ STRATEGIK USTUNGA — MAKROIQTISODIY BARQARORLIKNI SAQLASH, HUDUDLARARO MUTANOSIB RIVOJLANISHGA ERISHISH, BOSHQARILADIGAN URBANIZATSIYA SIYOSATINI YURITISH HAMDA BARQAROR (YASHIL) INFRATUZILMANI BARPO ETISHGA TAYANADI. MAZKUR MURAKKAB JARAYONLARNING MIQDORIY QONUNIYATLARINI

ANIQLASH, TARKIBIY O‘ZGARISHLARNI BAHOLASH VA ILMIY ASOSLANGAN PROGNOZLAR ISHLAB CHIQISHDA STATISTIKA FANI MUHIM USLUBIY TAYANCH VAZIFASINI BAJARADI.

I.
KIRISH

«O‘zbekiston – 2030» strategiyasida yalpi ichki mahsulot hajmini ikki barobarga oshirish, inflyatsiya darajasini 5–6 foizlik maqsadli ko‘rsatkichgacha pasaytirish, urbanizatsiya darajasini 60 foizga yetkazish hamda barcha hududlarda zamonaviy muhandislik-kommunikatsiya tarmoqlarini yaratish ustuvor maqsad sifatida belgilangan. Ushbu vazifalarning ijrosini monitoring qilish makroiqtisodiy va hududiy statistika ko‘rsatkichlarini kompleks tahlil etishni taqozo qiladi.

Tadqiqotning maqsadi — O‘zbekiston Respublikasining 2021–2026-yillardagi rasmiy statistik ma’lumotlari asosida makroiqtisodiy barqarorlik indikatorlari, hududlar kesimidagi iqtisodiy notekislik darajasi, urbanizatsiya dinamikasi va infratuzilma investitsiyalarining samaradorligini statistik baholashdan iborat.

II. ADABIYOTLAR TAHLILI VA TADQIQOT METODOLOGIYASI

Makroiqtisodiy barqarorlik va hududiy rivojlanish nazariyalari J.M. Keyns, R. Solow, P. Krugman (Yangi iqtisodiy geografiya nazariyasi) hamda F. Perru (O‘sish qutblari konsepsiyasi) kabi xorijiy olimlarning ilmiy ishlarida chuqur asoslab berilgan. P. Krugman ishlab chiqarish omillari va aholining yirik shahar aglomeratsiyalarida to‘planishi (urbanizatsiya) miqyos samarasi hisobiga yalpi unumdorlikni oshirishini isbotlagan.

Mahalliy iqtisodchi va statistik olimlardan B.A. Begalov, Yo.A. Abdullayev, H.N. Nabiyev, A.M. Qodirov va Sh.I. Mustafakulovlarning tadqiqotlarida milliy hisoblar tizimi ko‘rsatkichlarini hisoblash, hududiy rivojlanish indeksini baholash hamda infratuzilma investitsiyalarining statistik modellarini tuzish masalalari keng yoritilgan.

Tadqiqot jarayonida O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasining (stat.uz) Milliy hisoblar tizimi (MHT-2008) xalqaro standartlariga muvofiq shakllantirilgan rasmiy ma’lumotlaridan foydalanildi. Tahlilda quyidagi statistik usullar qo‘llanildi:

Dinamika qatorlari tahlili: mutlaq qo‘shimcha o‘sish (Δy), o‘sish sur’ati (T_o‘s) va qo‘shimcha o‘sish sur’ati (T_q.o‘s) ko‘rsatkichlari hisoblandi;

Variatsiya ko‘rsatkichlari: hududlararo iqtisodiy tafovutlarni baholash uchun o‘rtacha kvadratik tafovut (σ) va variatsiya koeffitsiyenti ($V = \sigma / \bar{x} \cdot 100\%$) aniqlandi;

Tarkibiy siljishlar tahlili: yalpi hududiy mahsulot (YHM) va asosiy kapitalga kiritilgan investitsiyalarning tarmoq tuzilmasi baholandi;

Korrelyatsion tahlil: infratuzilma investitsiyalari hajmi bilan hududiy iqtisodiy o‘sish o‘rtasidagi chiziqli bog‘liqlik zichligi (Pirson korrelyatsiya koeffitsiyenti r) o‘lchandi.

III. MAKROIQTISODIY BARQARORLIK KO‘RSATKICHLARINING STATISTIK TAHLILI

Statistik kuzatishlar natijalari shuni ko‘rsatadiki, so‘nggi besh yil mobaynida O‘zbekiston iqtisodiyoti tashqi geosiyosiy va moliyaviy shoklarga nisbatan yuqori moslashuvchanlik namoyon etdi. 2025-yilda mamlakatning real yalpi ichki mahsuloti (YAIM) 7,8 foizga o‘sib, nominal hajmi 2 126,8 trln so‘mni tashkil etdi. 2026-yilning 9 oylik yakunlariga ko‘ra esa real iqtisodiy o‘sish sur’ati 7,6 foiz darajasida saqlanib qoldi.

1-jadval. O‘zbekiston Respublikasida makroiqtisodiy barqarorlikning asosiy statistik indikatorlari dinamikasi (2021–2026-yillar)

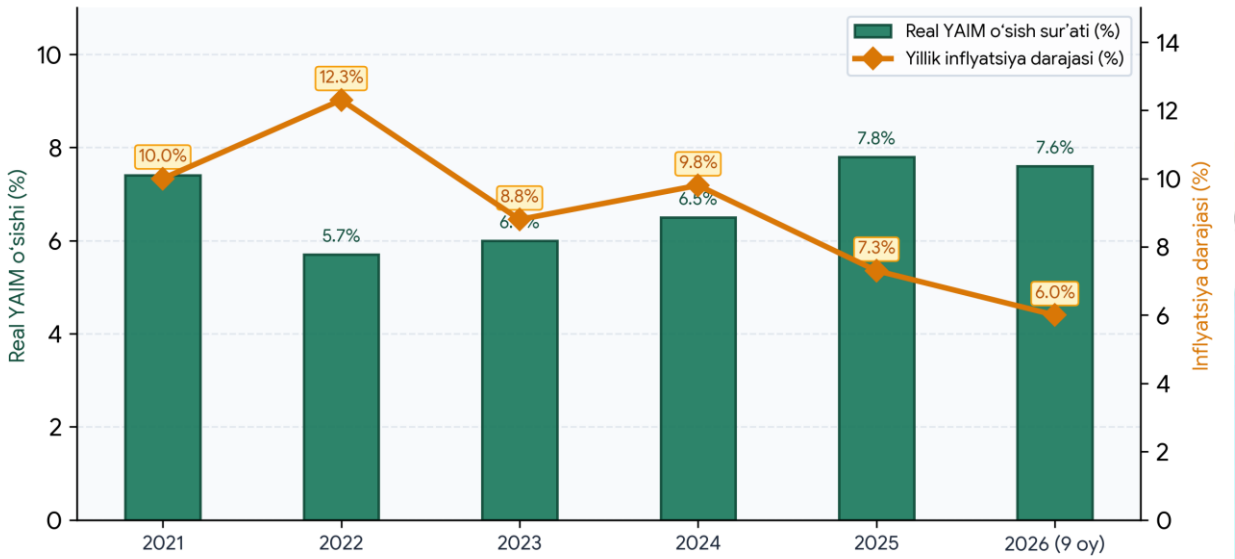
Ko‘rsatkichlar nomi	2021	2022	2023	2024	2025	2026 (9 oy)
Real YAIM o‘sish sur’ati (%)	107,4	105,7	106,0	106,5	107,8	**107,6**
Yillik inflyatsiya darajasi (%)	10,0	12,3	8,8	9,8	7,3	**6,0**
Asosiy kapitalga investitsiyalar o‘sishi (%)	105,2	100,9	122,1	127,6	118,4	**114,2**
Sanoat ishlab chiqarish indeksi (%)	108,8	105,3	106,0	106,8	107,4	**107,1**

Davlat qarzi / YAIM nisbati (%)	37,6	36,4	38,4	35,5	34,8	**34,2**

Manba: O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi (stat.uz) ma’lumotlari asosida tuzildi.

1-jadval ma’lumotlaridan ko‘rinib turibdiki, qat’iy pul-kredit siyosati va fiskal intizom natijasida yillik inflyatsiya darajasi 2022-yildagi 12,3 foizlik cho‘qqidan 2026-yilning 9 oyi yakunida 6,0 foizgacha (6,3 foiz punktga) pasaydi. Shu bilan birga, asosiy kapitalga kiritilgan investitsiyalarning 2023–2026-yillardagi yuqori o‘sish sur’atlari (114–127%) iqtisodiy o‘sishning sifat jihatidan yangi bosqichga o‘tganini tasdiqlaydi.

1-rasm. O‘zbekiston Respublikasida real YAIM o‘sishi va inflyatsiya dinamikasi (2021–2026-yy.)

IV. HUDUDIY RIVOJLANISH MUTANOSIBLIGI VA VARIATSIYA TAHLILI

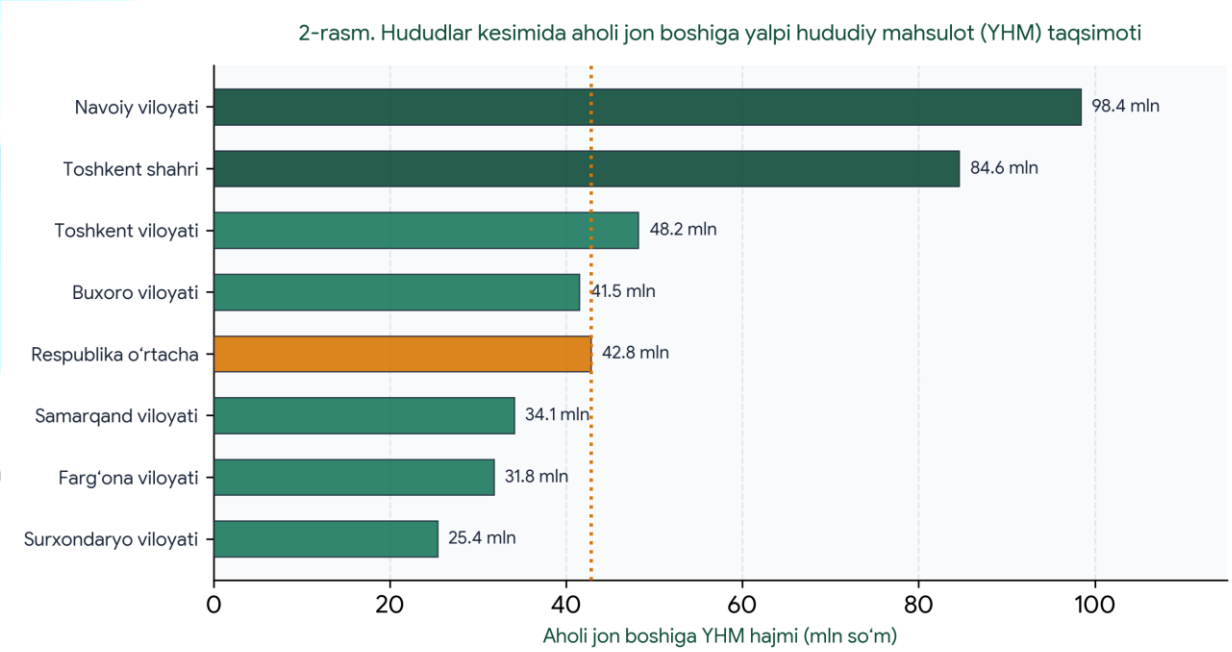
Makroiqtisodiy barqarorlikning barqarorligi mamlakat hududlarining muvozanatli rivojlanishiga bevosita bog‘liqdir. Statistika fanida hududlararo notekislik darajasini baholash uchun aholi jon boshiga to‘g‘ri keladigan yalpi hududiy mahsulot (YHM) ko‘rsatkichi bo‘yicha variatsiya koeffitsiyenti hisoblanadi. Hisob-kitoblarga ko‘ra, respublika hududlari o‘rtasida aholi jon boshiga YHM bo‘yicha variatsiya koeffitsiyenti V = 68,4 foizni tashkil etmoqda.

2-jadval. Hududlar kesimida YHM, aholi zichligi va sanoat ishlab chiqarishining statistik guruhlanishi (2025–2026-yy.)

Hududiy guruhlar	Vakil hududlar	Aholi jon boshiga YHM (mln so‘m)	Aholi zichligi (1 kv.km ga kishi)	Respublika YHMdagi ulushi (%)
1-guruh: Yuqori sanoatlashgan va poytaxt hududlari	Toshkent sh., Navoiy vil.	84,6 – 98,4	3,8 – 6850,0	**24,8%**
2-guruh: O‘rtadan yuqori rivojlangan hududlar	Toshkent, Buxoro vil.	41,5 – 48,2	51,2 – 201,4	**14,6%**
3-guruh: O‘rtacha rivojlangan agrar-industrial hududlar	Samarqand, Andijon, Farg‘ona vil.	31,8 – 34,1	252,0 – 798,5	**25,4%**
4-guruh: Rivojlanish salohiyati yuqori hududlar	Qashqadaryo, Xorazm, Namangan	27,6 – 30,5	124,0 – 415,0	**18,9%**
5-guruh: Qo‘shimcha qo‘llab-quvvatlashga muhtoj hududlar	Surxondaryo, Jizzax, Sirdaryo, Qoraqalpog‘iston	25,4 – 29,2	12,1 – 214,0	**16,3%**

Manba: Milliy statistika qo‘mitasining hududiy statistik to‘plamlari asosida muallif guruhlashi.

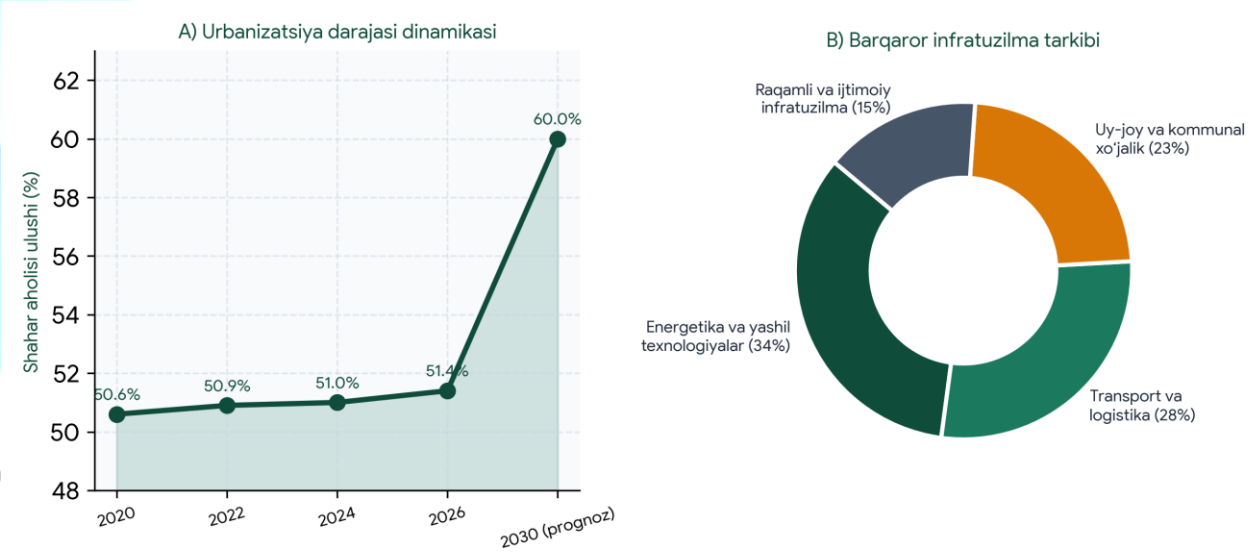
Statistik guruhlash natijalari shuni ko‘rsatadiki, Navoiy viloyati (yirik tog‘-kon metallurgiya klasterlari hisobiga) va Toshkent shahri (xizmatlar, moliya va IT-sektor konsentratsiyasi evaziga) aholi jon boshiga YHM ko‘rsatkichi bo‘yicha respublika o‘rtacha darajasidan (42,8 mln so‘m) 2,0–2,3 barobar yuqori natijani qayd etmoqda. Aholi zichligi yuqori bo‘lgan Farg‘ona vodiysi viloyatlarida esa mehnat resurslarining ko‘pligi kichik tadbirkorlik va xizmatlar sohasini jadal rivojlantirishni talab etadi.

V. URBANIZATSIYA JARAYONLARI VA BARQAROR INFRATUZILMA STATISTIKASI

O‘zbekiston Respublikasi doimiy aholisi soni 2026-yilda 38,2 million nafardan oshdi. Statistik ma’lumotlarga ko‘ra, shahar aholisining umumiy aholi sonidagi ulushi (urbanizatsiya darajasi) 2020-yildagi 50,6 foizdan 2026-yilda 51,4 foizga ko‘tarildi. «O‘zbekiston – 2030» strategiyasiga muvofiq, ushbu ko‘rsatkichni 2030-yilga borib 60,0 foizga yetkazish maqsad qilingan.

Urbanizatsiya jarayonining sifat jihatidan yangi bosqichi «Yangi O‘zbekiston» massivlari, yo‘ldosh shaharlar va yirik aglomeratsiyalar (Toshkent, Samarqand, Namangan, Andijon, Farg‘ona) negizida shakllanmoqda. Korrelyatsion-regression tahlil natijalari shuni ko‘rsatadiki, hududlarda muhandislik-kommunikatsiya va transport infratuzilmasiga kiritilgan investitsiyalar hajmi bilan YHM o‘sishi o‘rtasida kuchli to‘g‘ri bog‘liqlik (r = 0,89) mavjud.

Barqaror infratuzilmani rivojlantirishning statistika nuqtayi nazaridan eng muhim zamonaviy tendensiyalari quyidagilardan iborat:

Yashil energetika ulushining keskin oshishi: 2025–2026-yillarda quyosh va shamol elektr stansiyalarining ishga tushirilishi natijasida qayta tiklanuvchi energiya manbalarining umumiy generatsiyadagi ulushi 18,5 foizdan oshdi.

Transport-logistika koridorlarining kengayishi: yuk tashish hajmining yillik 8,4 foizga o‘sishi va temir yo‘l tarmoqlarini elektrlashtirish darajasining oshishi hududlar o‘rtasidagi iqtisodiy bog‘liqlikni kuchaytirdi.

Ichimlik suvi va raqamli infratuzilma qamrovi: markazlashgan ichimlik suvi bilan ta’minlandarajasi 81,2 foizga, optik tolali aloqa tarmoqlari qamrovi esa aholi punktlarida 94,0 foizga yetkazildi.

VI. XULOSA VA ILMIY-AMALIY TAKLIFLAR

O‘tkazilgan statistik tadqiqot natijalari O‘zbekistonda makroiqtisodiy barqarorlik mustahkamlanib, yuqori iqtisodiy o‘sish sur’atlari (7,6–7,8%) inflyatsiyaning pasayish trendi (6,0%) bilan uyg‘unlashgan holda kechayotganini tasdiqladi. Shu bilan birga, hududlararo YHM variatsiya koeffitsiyentining yuqoriligi (68,4%) va urbanizatsiya sur’atlarini jadallashtirish zarurati tizimli chora-tadbirlarni talab etadi.

Tadqiqot xulosalariga tayangan holda quyidagi amaliy tavsiyalar ilgari suriladi:

1. Hududiy statistika va GIS-monitoring tizimini joriy etish: tuman va shaharlar kesimida infratuzilma ta'minlanganlik darajasini geoaxborot tizimlari (GIS) va Big Data ko'rsatkichlari asosida real vaqt rejimida baholash mexanizmini yaratish;

2. O'rta shaharlar va aglomeratsiyalarni rivojlantirish: urbanizatsiya darajasini 60 foizga yetkazish uchun poytaxtga yuklamani kamaytirgan holda, viloyat markazlari va tuman markazlarida sanoat-servis klasterlarini tashkil etish;

3. Yashil infratuzilma investitsiyalarini diversifikatsiya qilish: davlat-xususiy sheriklik (DXSh) asosida energiya tejamkor uy-joylar, jamoat transporti va suv tejovchi texnologiyalarga yo'naltirilgan investitsiyalar ulushini oshirish;

4. Fiskal va monetar siyosat koordinatsiyasini kuchaytirish: inflyatsion targetlash rejimini davom ettirish orqali xususiy sektor uchun uzoq muddatli investitsiya resurslari qiymatini pasaytirish.

VII.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi «"O'zbekiston – 2030" strategiyasi to'g'risida»gi PF-158-son Farmoni.

2. Krugman P. Increasing Returns and Economic Geography // Journal of Political Economy. — 1991. — Vol. 99, No. 3. — P. 483–499.

3. Begalov B.A., Abdullayev Yo.A. Statistika: Darslik. — Toshkent: «Iqtisodiyot», 2021. — 512 b.

4. Mustafakulov Sh.I. O'zbekiston hududlarining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini ekonometrik modellashtirish. — Toshkent: «Moliya», 2022. — 264 b.

5. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi rasmiy axborotnomasi: «O'zbekiston Respublikasining ijtimoiy-iqtisodiy holati (2025–2026-yillar)». — stat.uz

6. O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi tahliliy hisobotlari: «Makroiqtisodiy barqarorlik va yashil o‘sish ko‘rsatkichlari». — imv.uz